

گم‌پیش خرم آبادی

غلامرضا عزیزی

نگاهی گذرا به خوشه‌های همخوان پایانی در گویش لری خرم‌آبادی

چونکه خوشه‌های همخوان پایانی در گویش لری خرم‌آبادی دارای ویژگی‌های خاص است، لذا در این مقاله به بررسی این ویژگی‌ها پرداخته می‌شود. در این مقاله به بررسی این ویژگی‌ها پرداخته می‌شود. در این مقاله به بررسی این ویژگی‌ها پرداخته می‌شود. در این مقاله به بررسی این ویژگی‌ها پرداخته می‌شود. در این مقاله به بررسی این ویژگی‌ها پرداخته می‌شود.

خوشه همخوان^۱ یا خوشه صامت به دو، سه و یا چهار صامت گفته می‌شود که در یک واژه در کنار هم قرار می‌گیرند. به بیان دیگر به توالی دو یا چند صامت خوشه همخوان گفته می‌شود.

زبانها از نظر چگونگی تشکیل خوشه‌های همخوانی خود با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. مثلاً، در زبان صرب و کروآسی شمار زیادی خوشه سه همخوانی در آغاز کلمه وجود دارد که در زبان انگلیسی نظیر ندارند. مانند /smr/ و /zdr/ و /zgr/ و /.../ (مطالعات فرنگی). از طرف دیگر این اختلاف در تعداد صامت‌های یک خوشه نیز دیده می‌شود. برای نمونه در زبان انگلیسی تعدادی خوشه سه همخوانی پایانی وجود دارد (مانند خوشه /nts/ در واژه wants) در صورتی که خوشه‌های همخوان پایانی در زبان فارسی حداکثر دارای دو صامتند.^۲

همچنین این تفاوت را می‌توان در مکانی که خوشه‌های صوتی در آنها قرار می‌گیرند نیز مشاهده نمود. برای مثال در زبان انگلیسی تعدادی خوشه سه همخوانی آغازی وجود دارد.^۳ در صورتی که زبان فارسی خوشه همخوان آغازی ندارد. البته در زبانهای ایرانی باستان خوشه همخوان آغازی وجود داشته است ولی احتمالاً از اواخر دوره فارسی میانه^۴ خوشه آغازی در زبان فارسی از بین رفته است. از دیگر سو بر ساخت هجایی هر زبان نیز محدودیتهایی حاکم است.^۵ به طور کلی خوشه‌های همخوان را می‌توان به سه گروه تقسیم نمود:

۱. خوشه آغازی: هنگامی که خوشه صامت‌ها در آغاز یک واژه قرار گیرند، مانند خوشه spl در واژه

۲. خوشه میانی^۷: در صورتی که خوشه صامت در درون یک واژه باشند. مانند خوشه st در واژه

poster

۳. خوشه پایانی^۸: به خوشه صامتی گفته می‌شود که در پایان یک واژه قرار گیرد. همچنانکه ذکر شد در زبان فارسی خوشه آغازی احتمالاً از اواخر دوره میانه از بین رفته است و به این ترتیب خوشه‌های همخوان در فارسی نو را می‌توان به دو گروه تقسیم نمود: ۱. خوشه پایانی، ۲. خوشه میانی؛ در خوشه همخوانی میانی دو صامت در میان یک واژه در محل اتصال دو هجا به دنبال یکدیگر قرار می‌گیرند.

در گویش لری خرم‌آبادی نیز خوشه آغازی وجود ندارد به عبارت دیگر در این گویش هجایی نیست که با دو صامت و یا بیشتر آغاز شود. هجاهای این گویش را (صرفنظر از کوتاهی و یا بلندی مصوت آن) می‌توان به سه گروه: CV, CVC, CVCC^۹ تقسیم نمود.

در اینجا به فهرستی از خوشه‌های پایانی در گویش خرم‌آبادی اشاره می‌شود^{۱۰}

۱. گروهی که اولین همخوان آنها b است:

bl:	qabl	قبل
bs:	habs	حبس

۲. گروهی که نخستین همخوان آنها t است:

tr:	setr	سدر
tm:	xatm	ختم

۳. نخستین همخوان خوشه زیر است:

jr:	?ajr	اجر
-----	------	-----

۴. گروهی که نخستین همخوان آنها x است:

xt:	raxt	رخت، لباس
xs:	faxs	فسخ
xs:	naxs	نقش
xm:	zaxm	زخم

xl:	daxl	دخل، درآمد
-----	------	------------

۵. گروهی که اولین همخوان آنها r است:

rb:	sorb	سرب
rp:	terp	ترب
rt:	qart	وام، قرض
rj:	gorj	سرحال، چالاک
rc:	girc	زال زالک
rx:	farx	فرق
rd:	gerd	همگی، تمام
rr:	dorr	آویزان
rz:	barz	بَرز، بلند، بلندی
rs:	pors	عزاداری
rs:	tors	ترش
rf:	barf	برف
rq:	barq	برق
rk:	merk	آرنج
rg:	gorg	گری
rm:	berm	ابرو

۶. گروهی که اولین صامت آنها z است:

zz:	gezz	نگاه خیره
zg:	mazg	مغز
zm:	bazm	بدگویی، غیبت

۷. گروهی که نخستین صامت آنها s است:

sb:	asb	اسب
ss:	xass	غلیظ
sk:	tisk	هر تار پنبه یا پشم

sl:	mesl	مثل
sm:	nesm	نصف

۸. گروهی که اولین همخوان آنها /š/ است:

st:	gušt	گوشت
sx:	bašx	بخش
sg:	hošg	خشک
s(n):	jaš(n)	جشن

۹. اولین همخوان خوشه زیر است:

ft:	reft	باران شدید
	jaft	پوست بلوط

۱۰. گروهی که نخستین همخوان آنها k است:

kr:	makr	مکر، نیرنگ
km:	hokm	حکم

۱۱. گروهی که اولین همخوان آنها q است:

qd:	naqd	نقد
qm:	naqm	نقب

۱۲. گروهی که نخستین همخوان آنها l است:

lp:	čelp	چلپ (اسم صوت)
lt:	salt	سطل
ld:	jald	سریع، چاپک
lf:	zelf	زلف
lk:	kolk	کرک

lg:	velg	تهیگاه، پهلو
ll:	hall	کج
lm:	dalm	دلو

۱۳. اولین صامت خوشه زیر m است:

mm:	čamm	پایین
-----	------	-------

۱۴. گروهی که نخستین صامت آنها n است:

nj	gonj	زنبور
ng	šang	فشنگ
ns	šans	شانس

پی نوشت

1. consonantal cluster

- فرهنگ توضیحی زبانشناسی کاربردی لاتگمن. جک ریچارد (و) جان پلت (و) و برهایدی. ترجمه دکتر حسین وثوقی (و) دکتر سید اکبر میر حسینی، تهران، مرکز ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۷۲، ص ۱۱۹.
- در باره کاربرد واژه‌هایی همچون «تمبر» /tamb/ و «لوستر» /lustr/ همچنین خوشه پایانی /nst/ در زبان فارسی، بنگرید به: مبانی زبانشناسی و کاربرد آن در زبان فارسی، ابوالحسن نجفی، تهران: نیلوفر، ۱۳۷۱، ص ۶۷۶۶
- مانند خوشه /str/ در واژه /structure/ و خوشه /spl/ در واژه /splash/
- تاریخ زبان فارسی، پرویز ناتل خانلری، تهران: نشر نو، ۱۳۶۹، ج ۱، ص ۳۵۱.
- زبانشناسی همگانی، جین اچسون، ترجمه دکتر حسین وثوقی، تهران: کتاب سرا، ۱۳۶۳، ص ۷۴.

7. Medial Cluster

8. Final Cluster

۹. C: مخفف Consonant، صامت - همخوان، V: مخفف vowel، مصوت - واکه است.
۱۰. در این فهرست برخی واژگان گرد آمده بود که در کاربرد آنها در گویش لری خرم‌آبادی مشکوک بودم. این قبیل واژگان را با آقای سید فرید قاسمی در میان گذاشته و آنهایی را که در گویش لری خرم‌آبادی کاربردی نداشت از فهرست حذف نمودم. ●